

ALICJA SOBCZAK

<https://orcid.org/0000-0001-9037-3342>

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Prawnych

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „II Śląskie Forum Polityki Kryminalnej Mediacja w reżimie odpowiedzialności represyjnej w perspektywie materialnoprawnej, procesowej, kryminologicznej, socjologicznej i psychologicznej”

Jakie jest miejsce mediacji w ramach odpowiedzialności represyjnej? Na to i wiele innych pytań próbowano znaleźć odpowiedź podczas Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „II Śląskie Forum Polityki Kryminalnej. Mediacja w reżimie odpowiedzialności represyjnej w perspektywie materialnoprawnej, procesowej, kryminologicznej, socjologicznej i psychologicznej” zorganizowanej przez naukowczynię Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego: dr hab. Olęę Sitarz oraz dr Dominikę Bek, Redakcję „Forum Polityki Kryminalnej” oraz Śląskie Centrum Arbitrażu i Mediacji Fundacji „Facultas Iuridica” w ramach II Śląskiego Forum Polityki Kryminalnej. Wydarzenie to odbyło się online, za pośrednictwem platformy Zoom Meetings, w dniu 26 maja 2022 r. Przedmiotem refleksji stała się instytucja mediacji, funkcjonującej na gruncie postępowania karnego, postępowań z udziałem nieletnich, w sprawach związanych z odpowiedzialnością dyscyplinarną, a nawet z zakresu prawa karnego skarbowego.

Program konferencji został podzielony na dwa panele, które łącznie obejmowały aż 15 referatów. Podczas pierwszego panelu uczestnicy mieli przyjemność wysłuchać następujących prelegentek/prelegentów:

- 1) dr Anna Matczak (the Hague University of Applied Sciences): „Czym jest mediacja w mieście sprawiedliwości naprawczej?”;
- 2) mgr Wojciech Leder (Uniwersytet Śląski w Katowicach): „Metafory sprawiedliwości naprawczej i retrybucyjnej – o dwóch tendencjach w myśleniu i działaniu w procesie karnym”;

- 3) mgr Marta Chmielewska (mediator, adwokat): „Mediacja w postępowaniu karnym”;
- 4) dr Łukasz Chojniak (Uniwersytet Warszawski): „Dlaczego mediacja w postępowaniu karnym nie ma szans?”;
- 5) mgr Martyna Maciejewska-Przyłucka (mediator, adwokat): „Przedmiot ugody w mediacji karnej”;
- 6) dr Michał Peno (Uniwersytet Szczeciński): „Sprawiedliwość naprawcza w sprawach karnych w Kraju Basków – kontekst i inspiracje”;
- 7) dr hab. Grzegorz Skowronek, prof. UJK (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach): „Dobrowolne poddanie się odpowiedzialności jako instytucja konsensualnego zakończenia sprawy”.

Na wstępie dr Anna Matczak wyjaśniła, czym jest sprawiedliwość naprawcza, a także ukazała jej dynamiczny rozwój na arenie międzynarodowej. Z kolei tytuł miasta sprawiedliwości naprawczej, według przedstawionej definicji, może zostać nadany miastom, które kształtują życie społeczne i przestrzeń miejską przez pryzmat filozofii, zasad oraz wartości sprawiedliwości naprawczej. Ciekawostką na pewno wartą zapamiętania jest fakt, że w Polsce także mamy miasto uhonorowane mianem „Miasta sprawiedliwości naprawczej”, a jest nim Wrocław – ze względu na popularyzację różnych działań, dialogu i procedury interwencji społecznych.

W kolejnym wystąpieniu mgr Wojciech Leder przedstawił zagadnienie metafory sprawiedliwości naprawczej i retrybucyjnej. Wskazano, że w rzeczywistości mediacyjnej metafory używane są przez mediatorów w konkretnym celu. Prawnicy i mediatorzy posługują się nimi, ponieważ jest to sposób na zrozumienie pojęć abstrakcyjnych. Narzędzia języka używane są po to, by oddziaływać na emocje stron i rozwiązać konflikt.

Referat mgr Marty Chmielewskiej wprowadzał w praktyczne zagadnienia związane z pojęciem mediacji w postępowaniu karnym. Wybrzmiewały takie kwestie, jak: bezstronność, neutralność mediatora oraz trudności stron udających się na mediację w rozumieniu, na czym polegają cechy przypisane mediatorowi. Dzięki wysłuchaniu zarówno pokrzywdzonego, jak i sprawcy trzeba zrozumieć interes każdego z nich, powód konfliktu, często również ich potrzeby. Należy zauważyć różnice między tym, jak przedstawiona jest postawa uczestników sporu podczas mediacji, a tym, jak prezentuje się to na sali sądowej.

Nie zabrakło też miejsca na krytyczne spojrzenie na omawianą instytucję. Doktor Łukasz Chojniak wskazał główne mankamenty mediacji. Zauważono, że jednym z nich jest brak możliwości zastosowania mediacji bez pewnych ustępstw ustawowych. Społeczeństwo uległo złudzeniu, że w toku procesu karnego na równi ze sprawą karną uwzględniany jest również interes pokrzywdzonego – w rzeczywistości to jednak tylko zagadnienia poboczne. Rzeczami fundamentalnymi są: przestępstwo, sprawca i ukaranie, a nie konflikt stron.

Na pytanie: „Czym jest przedmiot ugody?”, odpowiedziała mgr Martyna Maciejewska-Przyłucka. Ugoda to odzwierciedlenie dążeń oraz celów, jakie strony zrealizowały w toku mediacji. Istotą mediacji jest dobrowolny, ale i poufny sposób rozwiązywania sporu. Zdaniem autorki referatu mediacja może dotyczyć wszystkich przestępstw i żadne z nich nie powinno być wykluczone, gdyż im większy ciężar gatunkowy przestępstwa, tym większa potrzeba podjęcia mediacji. W mediacji rola pokrzywdzonego zmienia się z roli ofiary w rolę osoby, która może mieć kontrolę nad konfliktem.

Doktor Michał Peno zarysował tło historyczne instytucji sprawiedliwości naprawczej, a następnie omówił, jak są one postrzegane w Kraju Basków. Przede wszystkim wskazano, że z mediacji w przypadku polityki kryminalnej korzysta się zbyt rzadko. Ponadto to tylko jedna z wielu instytucji, która jest postulowana, by wprowadzić zasadę sprawiedliwości naprawczej.

Na zakończenie pierwszego panelu dr hab. Grzegorz Skowronek, prof. UJK, omówił dobrowolne poddanie się odpowiedzialności na gruncie procesu karnego skarbowego, a przede wszystkim warunki jego zastosowania, a także korzyści z tego płynące. W procesie karnym skarbowym represja karna nie jest kluczowa, istotą jest wyrównanie strat finansowych państwa. Warto zapamiętać główną tezę autora – mianowicie, dobrowolne poddanie się odpowiedzialności jest instytucją bardzo popularną i z tego powodu mogłoby być swego rodzaju wzorcem dla mediacji.

Po dyskusji i krótkiej przerwie rozpoczęto drugi panel, na którym można było wysłuchać następujących referatów:

- 1) mgr Angelika Maruszewska (asystent prokuratora): „Mediacja w postępowaniu w sprawach nieletnich”;
- 2) dr Paweł Ostaszewski (Uniwersytet Warszawski; Instytut Wymiaru Sprawiedliwości), dr Justyna Włodarczyk-Madejska (Instytut Nauk Prawnych PAN; Instytut Wymiaru Sprawiedliwości), mgr Joanna Klimczak (Uniwersytet Warszawski; Instytut Wymiaru Sprawiedliwości): „Mediacje w sprawach karnych i nieletnich w praktyce sądowej”;
- 3) mgr Liliana Indan-Pykno (mediator, adwokat): „Mediacja w sprawach nieletnich – skuteczny środek wychowawczy czy nietrafiona regulacja?”;
- 4) dr Beata Czarnecka-Działuk (Uniwersytet Gdański): „Czy zmienia się przestrzeń dla mediacji w sprawach nieletnich?”;
- 5) dr Paweł Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński): „Mediacja w ustawie o szkolnictwie wyższym – konfrontacja teorii z uczelnianą praktyką”;
- 6) mgr Michał Powszedniak (Uniwersytet Jagielloński): „Mediacja w systemie odpowiedzialności dyscyplinarnej członków wspólnoty uczelni”;
- 7) dr Iwona Wrześniewska-Wal (Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego): „Instytucja mediacji w odpowiedzialności zawodowej lekarzy – uwagi *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda*”;

8) mgr Paweł Janus (mediator, adwokat): „Mediacja w adwokackim postępowaniu dyscyplinarnym. Aspekty, karne i cywilnoprawne”.

Drugi panel rozpoczęła mgr Angelika Maruszewska, która przedstawiła teorie oraz podstawy obowiązywania mediacji w postępowaniu w sprawach nieletnich. Jak trafnie zostało pokazane, mediacja nie jest sposobem uniwersalnym, ale ze względu na wzrost świadomości społeczeństwa w sprawach nieletnich może umożliwić rozwiązanie sporu, a także wpływa na obniżenie negatywnych emocji.

Następnie swoimi obserwacjami udokumentowanymi badaniami podzielili się dr Paweł Ostaszewski, dr Justyna Włodarczyk-Madejska i mgr Joanna Klimczak. Na podstawie przeprowadzonej analizy pokazano, jak często mediacja jest podejmowana, zarówno w postępowaniu karnym, jak i w postępowaniach w sprawach nieletnich. Wnioski z zaprezentowanych badań były zaskakujące. W sprawach, w których nie było mediacji, zapadały surowsze wyroki. Natomiast sytuacje, gdzie przeprowadzono mediację, często kończyły się ugodą. Najbardziej obciążające wymiar sprawiedliwości sprawy, czyli najdłuższe, to te, gdzie mediacja przebiegła nieskutecznie.

Magister Liliana Indan-Pykno poruszyła problem narastającej demoralizacji wśród młodzieży i potrzeby poszukiwania skuteczniejszych środków wychowawczych. Omówiła istotny cel mediacji, jakim jest samodzielne wypracowanie rozstrzygnięcia konfliktu przez strony. Osobiste zaangażowanie w spór zwiększa prawdopodobieństwo skutecznego rozwiązania.

Jak zauważyła dr Beata Czarnecka-Działuk, mediacja nie powinna być postrzegana tylko jako środek zapobiegający rozwojowi przestępczości nieletnich. Mediacja jest także istotna dla pokrzywdzonego, może mieć dla niego znaczenie zarówno materialne, jak i formalne. Sprawiedliwość naprawcza ma wspierać dojrzewanie. Należy jej zakres poszerzać poza mediację.

Czy mediacja spełnia swoje funkcje? Tym pytaniem swój referat rozpoczął dr Paweł Czarnecki. Skonfrontowano ustawowe uregulowania z praktyką, a także zaprezentowano, ile rzeczywiście spraw kierowanych jest do mediacji w szkolnictwie wyższym. Po omówieniu normatywnych regulacji przyszedł czas na referat mgr. Michała Powszedniaka. Badacz wskazał, jak istotna jest potrzeba zreformowania mediacji w systemie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a brak zmian powoduje, że mediatorzy muszą radzić sobie z wieloma trudnościami. Kwestia problematyczna pojawia się w przypadku uczelni niedysponujących żadnym wydziałem humanistycznym, gdzie brak jest osób posiadających doświadczenie mediacyjne. W praktyce mediacja na takich uczelniach jest martwą instytucją.

Jako jedna z ostatnich wystąpiła dr Iwona Wrześniewska-Wal, która wygłosiła referat dotyczący odpowiedzialności dyscyplinarnej lekarzy. Pierwszy problem, jaki został dostrzeżony, to przede wszystkim czas, który jest niewystarczający. Ze względu na krótki okres przedawnienia karalności przewinień zawodowych lekarzy sądy

lekarskie niechętnie kierują te sprawy na drogę mediacji. Co jednak najistotniejsze i budzi wiele kontrowersji, to fakt, że w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej lekarzy funkcję mediatora sprawuje także lekarz. Z uwagi na to istnieje obawa, że druga strona sporu będzie odczuwać niechęć do uczestniczenia w takiej mediacji. Niewielu, bo zaledwie 30%, lekarzy pełniących funkcje mediatorów uczestniczyło w szkoleniach z zakresu mediacji. Nie jest to zadowalająca liczba i jak słusznie zauważyła prelegentka, to, że ktoś jest bardzo dobrym lekarzem, nie musi przekładać się na jego zdolności w mediowaniu – pojawia się obawa, że sprawa zostanie osądzona, a nie doprowadzona do bezstronnego rozwiązania.

Spotkanie zwieńczyło wystąpienie mgr. Pawła Janusa na temat mediacji w adwokackim postępowaniu dyscyplinarnym. W przypadku tego postępowania również wskazano na brak odpowiedniej ilości czasu. To wystąpienie pokazało, że przed podjęciem dyscyplinarnych kroków też można skorzystać z mediacji, a brak naturalnej do tego chęci należy ocenić negatywnie.

Na koniec sympozjum odbyła się jeszcze krótka dyskusja podsumowująca myśli, jakie nasuwały się po wysłuchaniu wszystkich referatów.

Jakie są konkluzje z odbytej konferencji? Przede wszystkim należy zauważyć, że mediacja jest instytucją bardzo niedocenioną, mimo korzyści, jakie z niej płyną. Wielu uczestników procesu niesłusznie z nieufnością podchodzi do omawianego ugodowego sposobu rozwiązania sporu. W trakcie mediacji jest miejsce dla zrealizowania potrzeb obu stron – nie tylko przez naprawienie szkód związanych z danym czynem, ale także przez możliwość wzajemnego zrozumienia, co może mieć dalej idące korzyści niż samo ukaranie. Rzadkie stosowanie tej instytucji w postępowaniach represyjnych może wynikać również z niedoskonałości systemu, jednak zaangażowanie w mediację osób i instytucji daje możliwość zmiany tej sytuacji.